

Artur Dariusz Kubacki

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ROLA ĆWICZEŃ TŁUMACZENIOWYCH NA LEKCJACH JĘZYKA OBCEGO

The role of translation exercises during foreign language lessons

The aim of the article is to present the role of translation exercises during foreign language lessons. On the basis of the questionnaire research conducted at a secondary school, the author tries to prove that those scholars who claim that translation exercises should not be used during foreign language lessons are wrong. Although the grammar translation method, which treated translation as a precondition for mastering a foreign language, was harshly criticised, it is now clear that the mother tongue – and hence translation – plays a significant part in the foreign language acquisition process. My empirical research also confirms that teachers often return to translation exercises during foreign language lessons.

1. Wprowadzenie

Dominująca przez wiele lat metoda gramatyczno-tłumaczeniowa w nauczaniu języków obcych została w znacznym stopniu zdyskredytowana. W związku z tym dydaktycy zaprzestali badań nad możliwością wykorzystania tłumaczenia na lekcji języka obcego. Nic nie zmieniły tu także założenia kognitywne, które jako reakcja na metody audiolingwalne i audiowizualne stanowiły odejście w kierunku gramatyki i świadomości językowej (Edmondson i House, 2006). Zarówno dydaktyka języków obcych, jak i translatoryka rozwijały się oddzielnie (Königs, 2000). Złożyło się na to wiele przyczyn, które można zebrać w cztery punkty:

- 1) wiele osób wciąż wierzy, iż dobra znajomość języka obcego wiąże się z automatycznym niejako pojawieniem się umiejętności tłumaczenia (Hönig i Kußmaul, 1991),

- 2) wiele osób na skutek swoich doświadczeń ze szkolnych lekcji języka obcego ma ograniczone spojrzenie na to, jakie możliwości dydaktyczne oferuje tłumaczenie,
- 3) dydaktycy języków obcych uważają tłumaczenie za proces bardzo skomplikowany i raczej hamujący proces uczenia się (Königs, 2000),
- 4) naukowcy zajmujący się translatoryką uważają, iż *prądźżine* tłumaczenie tak czy owak nie będzie miało miejsca na lekcji języka obcego (Königs, 2000).

To niedocnienie roli tłumaczenia jest głównym tematem niniejszego artykułu. Jak pokazuje rzeczywistość codziennej praktyki szkolnej, tłumaczenia ad hoc, semantyzacja dwujęzyczna, dwujęzyczne zestawienia słówek, użycie słowników bilingwalnych oraz tłumaczenia zdanie po zdaniu były i są nadal codziennym chlebem uczenia się i nauczania języka obcego w szkole. W podręcznikach oraz literaturze specjalistycznej w Polsce poświęca się obecnie niewiele uwagi roli tłumaczenia na lekcji języka obcego. Do chlubnych wyjątków należy zaliczyć zamieszczony niedawno w *Językach Obcych w Szkole* artykuł Jana Iluka (2008: 32) pt. *Tłumaczyć czy nie tłumaczyć na lekcjach języka obcego*. Jego autor dostrzega dwa wykluczające się stanowiska w sprawie stosowania tłumaczenia na lekcjach języka obcego oraz omawia ich konsekwencje metodyczne. Ponadto brak tłumaczenia na lekcji języka obcego w polskiej szkole – jego zdaniem – jest lansowany przede wszystkim przez krajowe i zagraniczne poradniki metodyczne, choć większość obowiązujących programów nauczania nie zajmuje stanowiska w sprawie funkcji i zakresu stosowania tłumaczenia w nauczaniu języków obcych.

Jerzy Żmudzki (2008) przeprowadził badania na temat obecności ćwiczeń translacyjnych w podręcznikach do nauki języka niemieckiego napisanych przez polskich autorów, które ukazały się w latach 1974-2002. Żmudzki (2008: 107) stwierdził następujący udział zadań translacyjnych w bloku ćwiczeniowym: 86% – *Deutsch mal anders* (1986-1988), 33% – *Lernt mit uns* (1974-1979), 24% – *Dein Deutsch* (1995-1998), 1% – *Na und?* (2000-2001), 0% – *Alles klar* (2002).

Z przeprowadzonych przez Żmudzkiego badań wynika, iż ćwiczenia tłumaczeniowe stosuje się bardzo niesystematycznie i bez wyraźnych przesłanek metodycznych. Ich funkcja polega głównie na rozszerzeniu zakresu ćwiczeń. Użycie ćwiczeń tłumaczeniowych na lekcji języka obcego zależy od pomysłowości nauczyciela i dlatego ma jedynie charakter akcesoryczny. Ponadto jak widać z powyższego zestawienia, im jest nowszy podręcznik, tym mniej zawiera ćwiczeń bazujących na przekładzie (Żmudzki, 2008: 110).

Należy podkreślić, iż w odniesieniu do kwestii zastosowania tłumaczenia na lekcji języka obcego, a w szczególności lekcji języka niemieckiego, w polskiej rzeczywistości szkolnej nie ma niestety obecnie zbyt wielu badań. Wśród publikacji z ostatnich 10 lat problemowi temu poświęcają uwagę zaledwie dwie badaczki. Pierwsza z nich to Elżbieta Nowak (2000), która przeprowadziła ankietę w Łodzi wśród 45 nauczycieli i lektorów języka niemieckiego w szkołach podstawowych, średnich i szkołach językowych. Wynika z niej, iż 38 nauczycieli bądź lektorów przyznaje się do stosowania przekładu w sytuacjach, gdy nieopar-

te na tłumaczeniu techniki dydaktyczne służące eksplikacji obcojęzycznych form zawodzą. Badaczka stwierdziła, iż najczęściej tłumaczy się ustnie techniką konsekutywną lub pisemnie pojedyncze wyrazy, konstrukcje zdaniowe, krótkie teksty lub fragmenty większych całości.

Badania ankietowe wśród uczniów i nauczycieli dotyczące miejsca tłumaczenia na lekcjach języka niemieckiego na początku XXI wieku przeprowadziła Joanna Targońska w 2007 r., a ich wyniki opublikowała w artykule na łamach *Neofilologa* nr 30. Badaczka (2007: 71) potwierdziła ważność dwóch postawionych przez siebie tez. Pierwsza z nich dotyczy relewancji tłumaczenia jako nieodzownego środka semantyzacji oraz zapamiętywania i przyswajania informacji leksykalnych. Natomiast druga teza zakłada, iż dzięki tłumaczeniu można wejrzeć w głąb zróżnicowanych struktur języka prymarnego i docelowego, a więc uświadomić uczącym się różnice między tymi językami, a co za tym idzie, dzięki tłumaczeniu można uniknąć interferencji. Wyniki przeprowadzonych przez Targońską badań udzieliły twierdzącej odpowiedzi na pytanie, czy w polskiej szkole potrzebne są ćwiczenia przekładowe na lekcji języka niemieckiego. Ponadto określono cel, jaki przyświeca tego typu ćwiczeniom.

Poniżej w oparciu o przeprowadzone badania ankietowe wśród uczniów i nauczycieli w szkole ponadgimnazjalnej zostanie podjęta próba udowodnienia tezy, iż błędne jest stanowisko tych naukowców, którzy apelują o niestosowanie ćwiczeń tłumaczeniowych na lekcjach języka obcego. Ponadto analizie poddam kilka polskich podręczników do nauki języka niemieckiego pod względem obecności w nich ćwiczeń tłumaczeniowych.

2. Tłumaczenie na lekcji języka obcego

W tej części chciałbym przypomnieć w punktach o zasadach dydaktycznych w zakresie użycia tłumaczenia na lekcji języka obcego:

1. W literaturze specjalistycznej istnieje dyferencjacja pomiędzy tłumaczeniem jako formą ćwiczenia a tłumaczeniem jako samodzielną sprawnością (por. Königs, 2000). W związku z tym ćwiczenia tłumaczeniowe spełniają dwa cele: są środkiem pomocniczym do przyswojenia nowych struktur syntaktycznych i semantycznych oraz przyczyniają się do wykształcenia sprawności tłumaczenia.
2. Większość dydaktyków translacji (np. Rösler, 2000) reprezentuje pogląd, iż tłumaczenia najlepiej nauczać w małych grupach. W ten sposób uczniowie słyszą propozycje tłumaczeniowe kolegów i mogą uzyskać wyższą różnorodność stylistyczną translatu.
3. Wg Kautza (2000: 14) oraz Tomaszewicz (1983: 169) należy uczyć tłumaczenia w obu kierunkach. Podczas tłumaczenia na język obcy uczeń na podstawie swoich kompetencji kulturowych i tekstowych pochodzących z języka ojczystego może oddać tekst wyjściowy ze wszystkimi jego niuansami i konotacjami, natomiast podczas

- tłumaczenia na język ojczysty może – z tych samych powodów – optymalnie kształtować tekst docelowy.
4. Jak powszechnie wiadomo, wybrany rodzaj tekstu może znacząco kształtować stopień trudności ćwiczenia translacyjnego. Nie tylko wiąże się to ze znajomością słownictwa i gramatyki, ale także ze stopniem konwencjonalizacji danego tekstu. Wg Nord (1999: 97) im bardziej tekst jest skonwencjonalizowany, tym mniejszą swobodą dysponuje tłumacz podczas jego przekładu.
  5. Rola tłumaczenia na lekcji języka obcego nie zmieniła się istotnie od wielu lat. Wg Kautza (2000: 440 i n.) tłumaczono przede wszystkim po to, aby rozwiązać problemy semantyzacji, uświadomić uczniom struktury leksykalne i gramatyczne oraz je wyćwiczyć, móc konfrontować języki w celu stworzenia wiedzy metajęzykowej, a także kontrolować efekty nauczania.
  6. Nie można zaprzeczyć, iż język ojczysty stanowi ważny czynnik szczególnie na początku nauczania języka obcego. Metody bezpośrednie, audiolingwalne i audiowizualne zakładały całkowite wyrugowanie języka ojczystego z lekcji języka obcego. Obecnie uważa się, iż użycie języka ojczystego jest konieczne do pokazania różnic w systemach języka obcego i ojczystego. W tym celu można wykorzystać tłumaczenie typu *zdanie w języku obcym* → *zdanie w języku ojczystym*. Ćwiczenie to ma za zadanie automatyzację struktur gramatycznych języka obcego, natomiast język ojczysty stanowi jedynie pomoc w zrozumieniu obcej struktury gramatycznej. Ponadto uczniowie dzięki porównawczym analizom zjawisk gramatycznych zyskują nowe spojrzenie na swój język ojczysty, a mianowicie dostrzegają to, iż ich język ojczysty także rządzi się regułami i można go opisać za pomocą kategorii gramatycznych (por. Hufeisen i Neuner, 2000).
  7. Podczas akwizycji języka obcego słownictwo odgrywa znaczącą rolę. Uczniowie na etapie początkowym nauki języka obcego często sięgają do języka ojczystego poprzez korzystanie ze słownika bilingwalnego lub pytanie nauczyciela o ekwiwalent w języku ojczystym. Dydaktycy uważają, że podczas treningu rozumienia tekstów obcojęzycznych należy możliwie jak najrzadziej korzystać z ojczystego materiału językowego, a co za tym idzie tłumaczenia. W celu zrozumienia tekstu należy raczej posilkować się już posiadaną wiedzą, diagramami, tytułami rozdziałów, kontekstem oraz konektorami zdaniowymi i tekstowymi. Natomiast ćwiczenia tłumaczeniowe powinny znaleźć zastosowanie przy semantyzacji pojedynczych wyrazów, kolokacji i zwrotów. Do tego celu nadają się doskonale konfrontatywne oraz interkulturowe ćwiczenia słownikowe (por. Löschmann, 1993; Hufeisen i Neuner, 2000).
  8. Tłumaczenie może także wspomagać prezentację nowego materiału językowego podczas rozmów lub dyskusji na lekcji języka obcego. W

takich sytuacjach powinna mieć miejsce dwujęzyczna semantyzacja. Nauczyciel musi dysponować odpowiednikiem danego słowa lub zwrotu. Przekaz słówek obcych nie może być zbyt kłopotliwy i nużący, ponieważ uczniowie biorący udział w dyskusji tracą wątek. Wg Nowak (2000: 16 i n.) forma prezentacji nowego słownictwa powinna być szybka i pewna, a bez wątpienia jest nią przetłumaczenie nowego słownictwa. Także Butzkamm i Eschbach (1985: 134 i n.) opowiadają się za systematycznym stosowaniem dwujęzycznej semantyzacji na lekcji języka obcego. Wg nich do tego celu można wykorzystać tzw. *technikę Sandwich* Dodsona, polegającą na tym, iż nauczyciel mówi zdanie dialogu, wplata tłumaczenie, a następnie powtarza zdanie obcojęzyczne, tak iż uczeń może bezpośrednio zareagować na bodziec obcojęzyczny. Dzięki tej technice uczniowie poznają ekwiwalenty całych informacji.

9. Należy także wspomnieć o znaczącej roli ćwiczeń tłumaczeniowych na wyższych etapach nauczania, np. na studiach filologicznych. Ich potencjał tkwi przede wszystkim we wspieraniu receptywnej i produktywnej kompetencji w odniesieniu do różnych rodzajów tekstów zarówno w języku obcym, jak i ojczystym, w zapobieganiu powstawaniu iluzji, że zawsze istnieją ekwiwalenty 1:1, oraz w wyrobieniu krytycznego podejścia do słowników dwujęzycznych, kształceniu kompetencji translatorycznej, wspieraniu kompetencji interkulturowej, a także rozwijaniu *language awareness*.

3. Badania empiryczne

Celem moich badań było przedstawienie roli tłumaczenia na lekcji języka obcego w polskich szkołach, a także określenie celu dla ćwiczeń tłumaczeniowych. Aby uzyskać szczegółową odpowiedź, postawiłem 6 głównych pytań badawczych:

1. Jak często ćwiczenia translacyjne występują na lekcji języka obcego?
2. Czy ćwiczenia translacyjne są konieczne na lekcji języka obcego?
3. Czy uczniowie mogą uzyskać jakiegokolwiek korzyści z ćwiczeń translacyjnych?
4. Jakie jest nastawienie uczniów do ćwiczeń translacyjnych?
5. Czy ćwiczenia translacyjne mają sens na wszystkich poziomach nauczania języka?
6. Czy ćwiczenia translacyjne są obecne w polskich podręcznikach?

3.1. Opinia uczniów o ćwiczeniach translacyjnych

Badania ankietowe przeprowadziłem wśród 100 uczniów liceum w Jaworznie w marcu 2008 r. Ankietowani zostali poproszeni o przedstawienie swojej opinii na temat przydatności ćwiczeń translacyjnych oraz ich roli na lekcji języka obcego.

Ankieta zawierała zarówno pytania otwarte, jak i zamknięte, przy czym pytania otwarte były tak skonstruowane, aby nie sugerowały uczniom żadnej odpowiedzi.

Badania wykazały, iż ćwiczenia translacyjne są obecne na lekcji języka obcego. 53% respondentów przyznało, iż tego typu ćwiczenia pojawiają się często. 29% uczniów podało, iż na każdych zajęciach ma do czynienia z takimi ćwiczeniami. Jedynie 18% osób stwierdziło, iż na lekcji języka obcego rzadko pojawiają się ćwiczenia translacyjne. Wszyscy uczniowie są zgodni co do tego, iż ilość proponowanych na lekcji przez nauczyciela ćwiczeń translacyjnych jest odpowiednia. Ponadto 74% ankietowanych przyznaje, iż ćwiczenia translacyjne są stosowane także podczas prac kontrolnych.

Z badań wynika także, iż na lekcji języka obcego tłumaczy się najczęściej pojedyncze słowa oraz zdania. Rzadko natomiast przekłada się całe teksty. W odniesieniu do zdań chodzi głównie o przekład na język obcy, który uczniowie uważają za bardziej trudny niż przekład na język ojczysty. Ten drugi dotyczy całych tekstów i jest stosowany przede wszystkim podczas kontroli rozumienia tekstu. Dla 71% ankietowanych ćwiczenia tłumaczeniowe są łatwe i nie sprawiają im trudności. Natomiast 29% uczniów uważa je za dość trudne, a swoje niepowodzenia w przekładzie upatruje głównie w posiadaniu niewystarczającego zasobu słownictwa obcojęzycznego.

Nastawienie uczniów do ćwiczeń translacyjnych jest nad wyraz dobre. Aż 96% jest zdania, iż takie ćwiczenia są nieodzowne na lekcji języka obcego. Nie tylko mają sens, ale są ciekawe, ważne i przyjemne. Za najważniejszą zaletę ćwiczeń translacyjnych 53% ankietowanych uważa możliwość poszerzania słownictwa obcojęzycznego. Na drugim miejscu (24%) plasuje się pomocna rola ćwiczeń translacyjnych w zrozumieniu zjawisk gramatycznych. Ponadto dzięki możliwości tłumaczenia pojedynczych słówek można – ich zdaniem – lepiej zrozumieć teksty obcojęzyczne. Dzięki tłumaczeniu uświadamiają oni sobie lepiej różnice pomiędzy językiem ojczystym a językiem obcym. Nie bez znaczenia są także ich uwagi, iż tłumaczenie wspiera pamięć oraz wiedzę językową. Powyższe stwierdzenia ilustrują następujące wypowiedzi uczniów:

- *Lubię ćwiczenia tłumaczeniowe, bo dzięki nim można lepiej poznać język obcy.*
- *Ćwiczenia tłumaczeniowe są potrzebne, ponieważ utrwalają nowe słownictwo.*
- *Tłumaczenia są przydatne, ponieważ szybciej mogę zapamiętać słowa i różne formy gramatyczne.*
- *Dzięki tłumaczeniom można dowiedzieć się, jak należy poprawnie zbudować zdanie w języku obcym, a to często sprawia nam problemy.*
- *Ćwiczenia tłumaczeniowe są ciekawe, bo można się przekonać, że wiele słówek ma kilka znaczeń i może występować w różnych kontekstach.*
- *Jeśli słowo jest przetłumaczone, to o wiele łatwiej jest je zapamiętać.*
- *Słowa, które często się tłumaczy, zapamiętują się automatycznie.*

Badania wykazały, iż uczniowie oprócz zalet dostrzegają także wady ćwiczeń translacyjnych. 4% ankietowanych uważa nawet, iż ćwiczenia tłumaczeniowe nie są w ogóle potrzebne na lekcji języka obcego. O minusach takich ćwiczeń mówią również ci uczniowie, którzy są za stosowaniem tłumaczeń w procesie nauczania języka obcego. Wysuwają oni argument, że ćwiczenia tłumaczeniowe są zbyt ambitne i czasochłonne. Ponadto szybko ich nużą. Inne złe strony tego rodzaju ćwiczeń to problemy z pisownią w języku obcym, monotonia i nieznanostwo słówek. Potwierdzają to następujące wypowiedzi:

- *Ćwiczenia są trudne i wymagają dużej znajomości słownictwa.*
- *Ćwiczenia tłumaczeniowe są bardzo pracochłonne, a czas na lekcji można wykorzystać w inny, ciekawszy sposób.*
- *Te ćwiczenia wymagają bardzo częstego użycia słowników, przez co tracimy dużo czasu.*
- *Często nie da się dosłownie przetłumaczyć jakiegoś zdania lub tekstu i wtedy pojawiają się problemy, żeby zdanie pasowało do kontekstu.*
- *Ćwiczenia tłumaczeniowe są nudne i monotonne.*
- *Zmuszają do korzystania ze słownika, tam znajdujemy wiele odpowiedników jednego słowa, wybieramy jeden z nich, po czym i tak okazuje się, że jest zły.*

Jak wynika z przytoczonej powyżej analizy, większość uczniów jest pozytywnie nastawiona do ćwiczeń translacyjnych. Ankietowani są świadomi konieczności stosowania i znaczącej roli ćwiczeń tłumaczeniowych na lekcji języka obcego. Dostrzegają możliwość zastosowania takich ćwiczeń zarówno podczas semantyzacji nowego słownictwa, jak i użycia struktur gramatycznych. Mimo iż ćwiczenia translacyjne mają wiele zalet, są postrzegane przez niektórych uczniów jako trudne, a nawet niepożądane. Trudność ćwiczeń przekładowych polega na tym, iż uczniowie podczas tłumaczenia muszą korzystać z całej posiadanej wiedzy leksykalnej i gramatycznej. Fakt ten sprawia, iż są one dla wielu uczniów wyzwaniem, które niestety często przekracza ich możliwości.

3.2. Opinia nauczycieli o ćwiczeniach translacyjnych

W ramach moich badań chciałem poznać także opinie nauczycieli na temat znaczenia ćwiczeń translacyjnych w procesie przyswajania języka obcego w warunkach szkolnych. Przygotowałem ankietę dla 15 nauczycieli zatrudnionych w tej samej szkole ponadgimnazjalnej w Jaworznie, przy czym składała się ona przede wszystkim z pytań otwartych. Jej wyniki potwierdziły jednoznacznie, iż wszyscy nauczyciele języków obcych wykorzystują na swoich zajęciach ćwiczenia translacyjne, jednak ich częstotliwość jest różna: 2 nauczycieli stosuje tłumaczenia na każdej lekcji, 7 stosuje je często, 5 – rzadko, a 1 – bardzo rzadko. 47% ankietowanych jest zdania, iż ćwiczenia translacyjne powinny być częściej stosowane na lekcji języka obcego, gdyż może to wspierać utrwalanie nauczanego materiału.

Natomiast 53% badanych reprezentuje pogląd, iż ćwiczeń translacyjnych na lekcji jest wystarczająco dużo i nie widzą potrzeby wprowadzania większej ich ilości.

Z materiału badawczego wynika także, iż 9 nauczycieli wprowadza ćwiczenia translacyjne, które mają wyćwiczyć nowe słownictwo i nowo poznane struktury gramatyczne. 4 respondentów wykorzystuje ćwiczenia przekładowe do testowania znajomości słownictwa, natomiast 2 sprawdza dzięki nim poprawne opamiętanie zjawisk gramatycznych. Wszyscy nauczyciele stwierdzili, iż są zmuszeni sami przygotowywać dodatkowe ćwiczenia translacyjne, gdyż nie występują one lub występują w niewielkich ilościach w podręcznikach, z których nauczają. Ponadto jeśli podręcznik zawiera ćwiczenia tłumaczeniowe, to zasadniczo są to ćwiczenia w przekładzie z języka obcego na język ojczysty. Tłumaczenie – zwykle z języka ojczystego na język obcy – jest wykorzystywane także w różnych przygotowywanych przez nauczycieli testach i pracach klasowych służących sprawdzeniu wyników nauczania. Poniżej kilka refleksji nauczycieli pochodzących z ankiet:

- *Ćwiczenia tłumaczeniowe wymagają od ucznia większego wysiłku.*
- *Sprawdzają zastosowanie poznanej wiedzy w praktyce.*
- *Przygotowują ucznia do zadań maturalnych.*
- *Pozwalają zrozumieć uczniowi różne zjawiska gramatyczne.*
- *Podczas sprawdzianów ćwiczenia tłumaczeniowe nie pokazują wszystkich umiejętności ucznia.*
- *Ćwiczenia tłumaczeniowe powinny występować w podręcznikach, ponieważ pomagają w podsumowaniu materiału i utrwalaniu słownictwa.*
- *Ich nienystarczająca ilość zmusza nauczyciela do dodatkowej pracy polegającej na nyszukaniu takich ćwiczeń.*
- *Ćwiczenia tłumaczeniowe nie pojawiają się w podręcznikach praktycznie wcale.*

Na uwagę zasługuje fakt, iż 74% ankietowanych stosuje na lekcji w równym stopniu tłumaczenia w obydwu kierunkach. Natomiast po 13% nauczycieli preferuje tłumaczenie jedynie z języka obcego lub jedynie na język obcy. Przy tym wszyscy ankietowani uważają, iż tłumaczenie na język obcy sprawia uczniom większe kłopoty. Związane jest to z tym, iż uczniowie często tłumaczą słowo po słowie, co w efekcie daje błędny translac.

Mimo poglądu, iż uczniowie uważają ćwiczenia translacyjne za trudne, wszyscy nauczyciele sądzą, że są lubiane przez uczniów i mogą być wprowadzane zarówno dla początkujących, jak i zaawansowanych. Swoje zdanie opierają na fakcie, iż zawsze można przygotować takie ćwiczenia translacyjne, które będą adekwatne do poziomu wiedzy uczniów, począwszy od tłumaczenia pojedynczych słówek, a skończywszy na tłumaczeniu skomplikowanych tekstów. Ponadto ich zdaniem uczniowie traktują takie ćwiczenia jako interesujące urozmaicenie.

Reasumując: w opinii nauczycieli ćwiczenia translacyjne są potrzebne na lekcji języka obcego. Pomagają w zrozumieniu funkcji wyrazów w zdaniu i w tworzeniu zdań. W trakcie ich wykonywania uczniowie uczą się korzystać ze słowników bilingwalnych i w znacznym stopniu poszerzają swój leksykon obco-

języczny. Ponadto ułatwiają uczniom dostrzeżenie różnic lub podobieństw istniejących pomiędzy językiem obcym a ojczystym, a także wspierają rozumienie tekstu w języku obcym.

3.3. Ćwiczenia translacyjne w podręcznikach

Jak już wcześniej stwierdzono, nauczyciele muszą sami opracowywać ćwiczenia translacyjne na swoje zajęcia, ponieważ nie ma ich w polskich nowych podręcznikach do nauki języka obcego albo jest ich bardzo niewiele. Podręczniki importowane – jak zauważa Iluk (2008: 330) – nie zawierają ćwiczeń tłumaczeniowych, ponieważ nie są skierowane do odbiorców z konkretnego kraju. Z tego względu przyjęta w nich koncepcja metodyczna programowo wyklucza stosowanie tłumaczenia w procesie dydaktycznym. Aby potwierdzić fakt braku ćwiczeń przekładowych w rodzimych podręcznikach, których notabene jest niewiele na polskim rynku, dokonałem analizy kilku używanych przez nauczycieli książek do nauki języka niemieckiego. Były to zarówno serie podręczników ogólnych adresowanych do uczniów szkół średnich, jak i wszelkiego rodzaju repetytoria do nauczania gramatyki i/lub słownictwa.

Podręczniki:

Deutsch für dich neu (Jadwiga Śmiechowska, 2000)

Alles klar (Krystyna Łuniewska et al., 2004)

Repetytoria/materiały uzupełniające:

Akademicki podręcznik języka niemieckiego (Jan Czochralski et al., 2000)

Nowe repetytorium z gramatyki języka niemieckiego (Stanisław Bęza, 2004)

Deutsch deine Chance 1 (Stanisław Bęza, 2007)

Trening maturalny język niemiecki. Repetytorium dla poziomu podstawowego i rozszerzonego (Magdalena Ptak, Anna Rink, 2007)

Spośród ww. podręczników do nauki języka obcego jedynie książka Jadwigi Śmiechowskiej oferuje różnorodne ćwiczenia translacyjne. Na początku każdego rozdziału dostępna jest lista tematyczna ze słówkami i zwrotami, przy których podano polskie ekwiwalenty. Ponadto w podręczniku zaplanowano serię różnorodnych ćwiczeń przekładowych, takich jak: tłumaczenia z języka obcego na język ojczysty i odwrotnie, tłumaczenia pojedynczych zdań oraz całych tekstów, tłumaczenia mające na celu zastosowanie odpowiednich struktur gramatycznych lub nowej leksyki (słówek, zwrotów, kolokacji). Natomiast podręcznik *Alles klar* zawiera jedynie kilka ćwiczeń translacyjnych, które pojawiają się jako podsumowanie danego rozdziału i polegają na tłumaczeniu zwrotów i/lub zdań.¹

---

¹ Fakt, że wg Żmudzkiego w podręczniku *Alles klar* nie ma ćwiczeń translacyjnych, wynika prawdopodobnie stąd, że autor przyjął bardziej ograniczającą definicję ćwiczenia translacyjnego.

W związku z tym, iż nauczyciele dysponują niewielkim wyborem podręczników, które oferują ćwiczenia tłumaczeniowe, zmuszeni są sięgać po materiały dodatkowe, takie jak repetytoria. Do materiałów uzupełniających można niewątpliwie zaliczyć repetytoria gramatyczne i leksykalne Bęzy (2004 i 2007), Ptak i Rink (2007) oraz pracę zbiorową pod redakcją Czochrańskiego (2000). Wymienione tu pozycje zawierają wprawdzie dużą ilość ćwiczeń translacyjnych, ale dotyczą one głównie problemów gramatycznych. Najpierw omawiane jest dane zjawisko gramatyczne, potem następuje seria różnych ćwiczeń, a na końcu uczniowie muszą przetłumaczyć zdania zawierające omawianą strukturę gramatyczną, zazwyczaj na język obcy. Dzięki tego rodzaju ćwiczeniom nauczyciel ma możliwość wykorzystania tłumaczeń w celu utrwalenia danej struktury gramatycznej, z drugiej jednak strony ćwiczenia te występują w jednej formie i mogą być przyczyną nudy, monotonii i braku zainteresowania uczniów.

4. Wnioski

Przeprowadzone przeze mnie badania empiryczne udowodniły, iż ćwiczenia translacyjne bardzo często znajdują zastosowanie na lekcjach języka obcego. Najczęściej nauczyciele wykorzystują je do eksplikacji zjawisk gramatycznych, uświadomienia różnic między językiem obcym a ojczystym oraz do prezentacji nowego słownictwa. O wiele rzadziej stosuje się je w celu kontroli efektów nauczania podczas sprawdzianów. Nauczyciele są bowiem świadomi trudności, na jakie może natknąć się uczeń podczas tłumaczenia. Zresztą dydaktycy translacji (por. Kautz, 2000: 446; Nord, 1999: 36 i n.) zwracają także uwagę na jedynie warunkową możliwość wykorzystania ćwiczeń przekładowych do pomiaru efektów nauczania.

Mimo wielu trudności związanych z wykonaniem ćwiczeń translacyjnych cieszą się one powodzeniem wśród uczniów. Są bowiem rodzajem odskoczni od ćwiczeń komunikacyjnych, a ponadto uczniowie wiedzą, że ćwiczenia te są bardzo ambitne i nie należą do najprostszych.

Badania wykazały ponadto, iż ćwiczenia translacyjne są stosowane przez większość nauczycieli języków obcych. Z powodu odejścia od metody gramatyczno-tłumaczeniowej w znacznym stopniu zrezygnowano, niestety, w polskich programach nauczania języków obcych i podręcznikach z ćwiczeń przekładowych jako metody eksplikacji. W związku z tym nauczyciele są zmuszeni do samodzielnego opracowywania takich ćwiczeń lub korzystania z nie zawsze aktualnych materiałów uzupełniających.

Reasumując należy stwierdzić, iż tłumaczenie odgrywa znaczącą rolę w procesie dydaktycznym, a ćwiczenia translacyjne – jak podkreśla Iluk (2008: 40) – rozwijają w sposób zintegrowany kompetencję leksykalną, gramatyczną oraz podstawowe sprawności komunikacyjne. Z tego powodu techniki translacyjne zasługują na znacznie większą akceptację i uznanie metodyków.

BIBLIOGRAFIA

- Butzkamm, W. i Eschbach, S. 1985. „Prinzip der Einsprachigkeit/Rolle der Muttersprache”. (w) Donnerstag, J. i Knapp-Potthoff, A. (red.) *Kongressdokumentation der 10. Arbeitstagung der Fremdsprachendidaktiker*. Tübingen: Gunter Narr Verlag: 133-142.
- Edmondson, W. i House, J. 2006. *Einführung in die Sprachlehrforschung*. Tübingen: Francke Verlag, 3. Auflage.
- Hönig, G. i Kußmaul, P. 1991. *Strategie der Übersetzung: Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Hufeisen, B. i Neuner, G. 2000. *Angewandte Linguistik für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Fernstudieneinheit 16. Berlin: Langenscheidt.
- Iluk, J. 2008. „Tłumaczyć czy nie tłumaczyć na lekcjach języka obcego”. (w) *Języki Obce w Szkole* 5: 32-41.
- Kautz, U. 2000. *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München: iudicium.
- Königs, F.-G. 2000. „Übersetzen im Deutschunterricht? Ja, aber anders!”. (w) *Fremdsprache Deutsch*. Heft 23: 6-13.
- Löschmann, M. 1993. *Effiziente Wortschatzarbeit: Alte und neue Wege*. Frankfurt/Main: Peter Lang.
- Nord, Ch. 1999. *Fertigkeit Übersetzen*. Fernstudieneinheit 39 (Erprobungsfassung 7/99). Berlin: Langenscheidt.
- Nowak, E. 2000. „Einsprachig? – Zweisprachig? Übersetzen als Mittel der Semantisierung von Wortschatz”. (w) *Fremdsprache Deutsch*. Heft 23: 14-18.
- Rösler, D. 2000. „Kooperativ statt lehrerzentriert! Ein Beispiel für den kooperativen Übersetzungsunterricht”. (w) *Fremdsprache Deutsch*. Heft 23: 19-24.
- Targońska, J. 2007. „Miejsce tłumaczenia na lekcji języka niemieckiego na początku XXI wieku”. *Neofilolog* 30: 69-77.
- Tomaszkiewicz, T. 1983. „Zastosowanie przekładu w procesie nauczania”. (w) *Języki Obce w Szkole* 3: 167-173.
- Żmudzki, J. 2008. „Das Problem des Übersetzens im Deutschunterricht. Fortsetzung einer Diskussion”. (w) Janoszczyk, J., Krzysiak, L. i Żmudzki, J. (red.), *Deutsch lernen und lehren mit Lehrwerken. Vergangenheit. Gegenwart. Zukunft*. Lublin: Wydawnictwo UMCS: 99-112.

